

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-427-6-12>

**TO THE PROBLEM OF NATIONAL AND CULTURAL IDENTITY
RESEARCH IN THE AGE OF GLOBALIZATION**

**ДО ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ
НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ
В ДОБУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ**

Chegusova Z. A.

*PhD in Art History,
Senior Scientific Specialist at the Fine
and the Decorative Arts Department
Maxym Rylskyi Institute of Art Studies,
Folcloristics and Etnology
of the National Academy of Sciences
of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

Чегусова З. А.

*кандидат мистецтвознавства,
старший науковий співробітник
відділу образотворчого
та декоративно-прикладного
мистецтва
Інститут мистецтвознавства,
фольклористики, етнології
імені М. Т. Рильського
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Дослідження проблеми національно-культурної ідентичності на початку ХХІ століття актуалізовано викликами глобалізації, з одного боку, а з іншого – реальним суспільно-політичним контекстом в Україні.

Проблематика української національно-культурної ідентичності є предметом дослідження численних вітчизняних учених-гуманітаріїв (В. Андрущенко, І. Бех, В. Воронкова, В. Горський, К. Журба, М. Козловець, С. Кримський, М. Михальченко, Р. Поліщук, М. Попович, М. Розумовський, Н. Скрицька, В. Табачковський, О. Титар, Д. Шевчук, В. Шейко та ін.).

Головну ідею українських науковців щодо проблем ідентичності в умовах глобалізації, незважаючи на різні інтерпретації та дослідницькі підходи в їхніх працях, найбільш чітко, на нашу думку, сформулював філософ Р. Поліщук: «Глобалізація сприяє трансформації світового суспільства, актуалізує процеси становлення нової ідентичності в Україні і в усьому світі, диктує необхідність пошуку нових підходів до аналізу ідентичності в умовах глобалізації, відкритості та проникності кордонів, культурного різноманіття. Це призводить до співіснування різних життєвих укладів, культурних кодів, ціннісних

установок. Вибір ідентичності вже пов'язаний не тільки з множинними варіантами в рамках своєї культурної та національної традиції, а й інших, привнесених ззовні. З цієї причини серед найважливіших постає питання національної та культурної ідентичності» [5, с. 44].

Науковець М. Козловець бачить в українській культурі важливий гарант національного буття в глобалізованому світі, тому що, на його думку, національна культура – це символічний світ, створений етносом відповідно до його потреб, цінностей, ідеалів, устрою життя. Усе, що було важливим, значущим в історії спільноти, що сприяло єдності народу, усі його злети й падіння втілювалися в культурі нації – єднальній ланці між минулим і сучасністю [2, с. 414].

Проблему культурної ідентичності з позицій теоретико-мистецьких аспектів української культури докладно розглядає філософ Д. Шевчук, який вважає, що саме культурна ідентичність складає фундамент, на якому постають усі інші ідентичності [8, с. 78]. На думку цього дослідника, українська культурна ідентичність може бути визначена через пошук архетипів, що складають підґрунтя культури. Певна центральна ідея, архетип тощо, які містять у своїй основі культура, надають можливості розвитку та визначають її самобутність, стверджує він [8, с. 78].

Найважливішим процесом культурного устрою кожної спільноти є культурна ідентичність, вважає також дослідниця Н. Скрицька [6]. Вона знаходить підхід до поняття ідентичності через сутність акту творіння, творчо-художнє освоєння світу, що розкриває мистецтво.

Вітчизняні психологи, педагоги розглядають національно-культурну ідентичність як проблему державної ваги, з огляду на анексію Криму, інформаційну війну та військову агресію РФ стосовно України, що викликає нагальну необхідність формування культурної ідентичності насамперед у молодій генерації нашої країни шляхом активізації уваги до національно-культурних цінностей українського народу, історичної пам'яті, збереження національної автентичності та традицій [1, с. 3].

Філософія О. Титар диференціює поняття культурної та національної ідентичності. Вона уточнює, що культурна ідентичність виникає при ототоженні індивіда з певними культурними моделями та цінностями, усталеними в певній спільноті, а національна ідентичність пов'язана з формуванням національної культури в певному державному утворенні: національна ідентичність, на відміну від культурної, певною мірою пов'язана з дискурсом влади, запевняє вона [7].

Глобалізаційні процеси, що відбуваються в цивілізації, звісно, ставлять перед українською культурою певні виклики. Уже в середині 2010-х рр. глобалізація сприймається як невідворотний процес, що пронизує майже всі сфери (економічну, політичну, культурну) соціального життя сучасного громадянина України, завдячуючи чому він дедалі більше відчуває себе частиною світової спільноти. Такі чинники, як інтернет, функціонування інформаційних транснаціональних компаній, монополізація кіновиробництва, неухильно формують нову якість сучасної людини – громадянина глобального суспільства, проте, на жаль, позбавленого багатьох рис національного менталітету. І Україна не є винятком: вона має відповідати на потужні виклики глобалізації, яка, з одного боку, створює нові можливості для матеріального й духовного розвитку, а з іншого – здатна загрожувати нівелюванням, уніфікацією національних культур [9].

Справді, глобалізований світ повертається до українця не лише такими позитивними гранями, як зростання міжнародних зв'язків, поширення нових технологій та єдиних стандартів життя, безвізовий режим з ЄС, ідеї солідарної демократії, а й негативними. Змушені погодитися з думкою, що концепція відкритого глобалізованого суспільства у сфері національної ідеології та культури створює сприятливі умови для небезпечної експансії «масової культури» разом із насадженими нею стандартами, що загострюють проблему ідентичності, і може викликати інтелектуальний занепад людини, яка втрачає ціннісну систему духовних пріоритетів. Це загрожує також підривом традиційно-національних мов і культур, які впродовж тисячоліть забезпечували всім, зокрема й українцям, національну ідентичність [3].

Ця стадія так званого інформаційного суспільства вирізняється певними культурними суперечностями між західними формами масової культури і традиційними цінностями незахідних народів, наявними протиріччями між суспільством масового споживання й базовими соціокультурними ментально-ціннісними засадами слов'янських народів.

Жорстким, але об'єктивним видається таке твердження: «Культура, як відомо, пов'язана з культом пращурів, з традиціями і переказами, вона виповнена священною символікою. Кожна культура є культурою духу, в підґрунті якої – творча робота, в ній присутня жива доля нації, її історія.<...> З поразкою високої культури підноситься фактор її комерціалізації, що породжує всеохопний маскульт, покликаний зреособити кожную етнічну одиницю, розмити етноси, які були

стійкими завдяки кристалізації високих духовних змістів кожної національної культури» [3].

Отже, відбувається глобальна боротьба за культурно-духовний та інформаційний простір. Тому національна визначеність культури в суспільстві, й особливо мистецтва, у таких умовах, на нашу думку, має вкрай важливе значення.

Ця обставина ще більш актуалізує проблему національної-культурної ідентичності, яка «обумовлена необхідністю осягнення й засвоєння національно-культурних цінностей українського народу, історичної пам'яті, збереження національної аутентичності та традицій» [4, с. 4]. Національно-культурна ідентичність, що є здатністю особистості чи групи ототожнювати себе з великою національною спільнотою, її символами та цінностями, історією та культурою, з державними інституціями, національними інтересами [9] вирізняє в такий спосіб нашу націю з-поміж інших. Саме вона є чи не найефективнішим засобом протистояння негативним наслідкам глобалізації, можливістю вписати себе в мозаїку світового мистецтва. І якщо духовна культура є зовнішнім проявом національної ідентичності, то образотворче та професійне декоративне мистецтво України є тим стрижнем, який може об'єднати і культуру, і національну ідею, і націю.

Література:

1. Бех І., Журба К. Концепція з формування у підлітків національно-культурної ідентичності у загальноосвітніх навчальних закладах. Формування національно-культурної ідентичності особистості у викликах часу. *Збірник матеріалів Всеукраїнського круглого столу (до 100-річчя від заснування Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка)* / Міністерство освіти і науки України ; Національна академія педагогічних наук України ; Інститут проблем виховання НАПН України ; Кам'янець-Подільський національний університет ім. І. Огієнка. Кам'янець-Подільський, 2018. С. 3–108.

2. Козловець М. А. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації: монографія / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 558 с.

3. Мовчан П. М. Національна ідентичність в Україні в умовах глобалізаційних викликів: проблеми та шляхи збереження / *Парламентські слухання*. 09 грудня 2009. URL: <https://portal.rada.gov.ua>

4. Національно-культурна ідентичність у становленні підлітка : монографія [К. О. Журба, І. Д. Бех та ін.] / Національна академія педагогічних наук України; Інститут проблем виховання. Київ, 2019. 150 с.

5. Поліщук Р. М. Культурна ідентичність як субстанційний чинник формування світогляду українського народу в епоху глобалізації : дисертація на здобуття вченого звання канд. філософ. наук. 09.00.05 – історія філософії. Львівський національний університет ім. І. Франка. Львів, 2017. 215 с.

6. Скрицька Н. Культурна ідентичність у контексті самовизначення. *Наукові записки. Серія «Культурологія»*. 2013. С 348–352.

7. Титар О. В. Українські національно-культурні ідентичності Слобожанщини у контексті глобалізації: філософсько-антропологічний вимір : дисертація на здобуття наук. ступеня доктора філософ. наук. Харків, 2016. 33 с. .

8. Шевчук Д. М. Проблеми культурної ідентичності в Україні й культурний проект Європи. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку* : зб. наук. праць. *Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету*, 2008. Вип. 14. С. 76–80.

9. Яковина М. М. Національна ідентичність в Україні в умовах глобалізаційних викликів: проблеми та шляхи збереження. *Парламентські слухання*. 09 грудня 2009. URL: <https://iportal.rada.gov.ua>